

COMMUNITYUDVIKLING OG -REHABILITERING CUR-METODEN I PSYKOTRAUMATOLOGISK INTERVENTION

Jacob A. Cornett, Mirjam Høffding Refby,
Bolette Weber Ulfeldt og Peter Berliner

I artiklen præsenteres et igangværende udviklingsprojekt med mindre butikker på Nørrebro, der sætter ind over for traumatiske oplevelser. I et forsøg på at etablere community-psykologi som en pragmatisk konstruktivistisk metodologi diskuteres en række grundbegreber, der er relevante for psykosocial intervention. Med udgangspunkt i projektet, argumenteres for en psykotraumalogi, der er baseret på begreber om subjektivitet, bevidning og community-psykologi. Vi har udviklet en traume forståelse, hvor voldsomme hændelser forstås som særligt organiserede semiotiske sammenhænge, hvis konsekvens er, at personer frarøves muligheden for gensvar – altså for-/handling. Og, måske væsentligst, at interventionens genstand og rationale skal bestemmes som dialog i personens aktuelle fællesskab. Artiklens fremstilling af subjektivitet skaber begreber for professionel intervention. Ved at efterstræbe en metodologi i forhold til post-traumatiske belastningsreaktioner bevæger vi os fra begreber om genstanden til begreber om mål og midler i praksis. Subjektivitet analyseres som unikke udførelser af de grænseflader, hvor forskelligrettede diskurser mødes, og konstituerer en metodologi, der undersøger subjektivitet som »liminal« aktivitet.

Introduktion

Af ejeren, i en af de mange én-persons-butikker på Nørrebro, får vi at vide, hvordan et indbrud i butikkens opstartsfasen for en periode fratog ejeren lysten til at komme på arbejde, gav hjertebanken og vejrtrækningsproblemer, skepsis over for kunder og andre mennesker. Kort sagt gav symptomer, der generelt genkendes som psykologiske krisereaktioner.

Den traditionelle psykoterapeutiske indsats ville i den situation typisk kunne indeholde psykologiske samtaler, de-sensitiveringsøvelser og eventuelt eksponering, der alle ville afspejle, at individet er den enhed, en praktisk psykologi skal rette sig mod.

Jacob A. Cornett, Mirjam Høffding Refby og Bolette Weber Ulfeldt er specialeskrivende i psykologi og har startet og udviklet CUR-projektet på Nørrebro. Peter Berliner er lektor i psykologi ved Københavns Universitet og Director ved The University of Copenhagen Centre for Multi-Ethnic Traumatic Stress Study and Practice.

Artiklen vil præsentere en arbejdsmodel, der udfordrer denne antagelse. Ejerens situation er ikke blot historien om en enkelt persons reaktion over for en voldsom hændelse, men også historien om en række oplevelser som alle de butiksdrivende i lokalmiljøet kender til, og som de hver for sig og sammen foretager sig noget over for. Ejeren fortæller f.eks., hvordan kvinden, i den nu lukkede kjolebutik nær ved, ringede for at advare, når særlig tyvagtige kunder havde været dér. Eller at ejerens ægtefælle tager med på de tidspunkter, hvor butikken er udsat (f.eks. når folk skal hjem fra morgenværtshus). Og det er også historien om, hvordan alle sådanne dagligdags forholdsregler og håndteringer er generelle måder at håndtere noget, som arbejdet i butikker i storbyen angiveligt medfører.

I denne artikel kommer vi med et bud på, hvordan og på hvilket psykologisk grundlag man kan arbejde professionelt med de psykologiske følger af voldsomme hændelser i nærmiljøer, og hvordan opmærksomheden på eksisterende ressourcer og på arbejdslivets indlejring i geografiske og sociale nærmiljøer kan inddrages. Vi vil præsentere, hvordan vi har iværksat en community-psykologisk indsats over for de psykologiske eftervirkninger af voldsomme hændelser på Nørrebro i København.

Som en måde at beskrive hvad interventionen baserer sig på, har vi udviklet 4 analytiske akser, der sætter fokus på dilemmaer, der stiller metodologiske, praktiske og teoretiske fordringer for en sådan community-psykologi:

- Akse 1: Integration mellem eksklusion og inklusion.
- Akse 2: Lokalisering mellem laboratorie og det naturlige miljø.
- Akse 3: Genstand-middel-relationer mellem instrumentalitet og kommunaritet.
- Akse 4: Ekspertisesystemer mellem professionalisering og kvalificering.

Psykotraumatologisk beskæftiger vi os med begreber, der får os til at interessere os for, hvordan personer fremviser sammenhæng mellem den voldsomme hændelse og de andre betydningsfulde praksisser, der udgør deres liv, for på den måde at bevæge os fra en individualiseret forståelse af traumatisering til en socialpsykologisk teori om traumatisk stress.

Fremstillingen af subjektivitet vil bidrage til at skabe begreber, der kan understøtte professionel intervention. En metodologi, der tager afsæt i en community-psykologisk indsats over for posttraumatiske belastningsreaktioner, flytter fokus fra begreber om genstanden til begreber om mål og midler i praksis.

Med baggrund i disse antagelser om traumatologi og subjektivitet består den terapeutiske proces i dette community-psykologiske projekt i at arbejde med to bevidningsprocesser – det dobbelte bevidningskredsløb – en metode udviklet til Nørrebroprojektet.

Artiklen falder i to dele. I del 1 præsenteres Nørrebroprojektet og CUR-metodens udformning og rationale. Del 2 trækker rammerne op for en teori om traumer og traumatisering med særligt fokus på subjektivitet. Herefter sættes pointerne fra teorien i forhold til praksis (Nørrebroprojektet) i en beskrivelse af CUR-metodens konkrete tiltag. Med det sættes særlig fokus på betydningsfulde fællesskaber og det dobbelte bevidningskredsløb.

Artiklen afrundes med et kort oprids af nogle af de problemer, som knytter sig til de gængse teorier om traumatisering, der har motiveret vores overvejelser.

Undervejs i artiklen vil der indgå citater og kommentarer hentet fra den indledende fortælling fra en handelsdrivende i en lille forretning på Nørrebro.

DEL I

Nørrebroprojektet

For at kunne diskutere community-baseret indsats i forhold til dens praktiske konsekvenser vil en kort præsentation af projektet være nødvendig. Med en øget professionel opmærksomhed på og offentlig debat om psykologiske reaktioner på voldsomme hændelser vil vi her tage udgangspunkt i, at voldsomme hændelser er noget, som man hver især og fælles tager stilling til i dagligdagen.

Den organiserings, som projektet skal føje sig ind i og skal udvikle, er Nørrebro Handelsforening. Den skal styrkes, dvs. konstrueres praktisk som en potent, lokal struktur, der kan være med til at skabe en indre sammenhæng i lokalmiljøet. Sammenhængen, vi indtræder i, er strukturelt allerede givet gennem Handelsforeningen, men hviler yderligere på en udbredt selvfortælling om det at arbejde på Nørrebro. Som vores ovennævnte informant sagde: »Det er et brændpunkt – Nørrebro. Det er en bestemt mentalitet.«

Med den opmærksomhed, der i dag er på medarbejderressourcer og på udviklingen af dem, er de mindre handelsdrivende fanget i et særligt paradoks: På den ene side er de mindre virksomheder mindre fleksible mht. medarbejdere, da de i høj grad er afhængige af disse, på den anden side har de langt færre økonomiske og praktiske midler til at støtte og uddanne dem. Når der med projektet bliver skabt netværk mellem de mindre virksomheder i stedet for ressourcekrævende tiltag inden for den enkelte virksomhed, bliver det økonomisk muligt for de mindre virksomheder at intervenere over for psykologiske reaktioner og dermed at pleje medarbejderressourcerne.

CUR-metoden er en indsats over for de psykologiske konsekvenser af voldsomme hændelser. Indsatsen er organiseret community-psykologisk og falder i tre tempi:

Det første handler om information, både den, vi skal have, og den, vi vil give. Vi måtte have viden om det community (nærmiljø, lokalsamfund), vi skal arbejde i – og foretog en assessment i form af en spørgeskemaundersøgelse og en række uddybende åbne interviews. Data fra disse interviews – der gav god viden gennem anekdoter og historier om lokalmiljøets mere og mindre spektakulære hændelser – samt data fra nærpolitiets opgørelse over røveri, gav viden om den sammenhæng, indsatsen skal passes ind i. Den viden, vi vil give – i en form for psykoedukativ indsats – drejer sig såvel generelt om traumatisering som specifikt om projektet.

Dannelsen og kvalificeringen af en ressourcegruppe er projektets andet tempi. Gruppen består af personer, der arbejder på Nørrebro, og som tidligere har været udsat for voldsomme hændelser. Pointen i at kalde gruppen »ressourcegruppe« ligger i den sociale betydning, det har at være en ressource for andre og ikke et offer. Dette er med til at understrege et positivt udviklingspotentiale (som i øvrigt er et særligt træk ved community-psykologisk arbejde).

Tredje tempi er indsatsen mht. efterbearbejdning af voldsomme hændelser. Denne beredskabsmæssige del, konsultationen, består af en arbejdsplads-debriefing og af en feedback-bearbejdning. Debriefingen på den berørte arbejdsplads skal fremme den velbeskrevne¹ effekt, at reaktioner og oplevelser bliver formuleret i en normaliserende ramme. Medarbejderne får forståelse af hinandens perspektiv og bliver et fællesskab.

Debriefingen iværksættes, når en arbejdsplads kontakter os kort tid efter en voldsom hændelse. Feedback-bearbejdningen med ressourcegruppen foregår efterfølgende, ifald én eller flere af personerne fra arbejdspladsen ønsker at bearbejde hændelsen yderligere.

Anvendelsen af ressourcegruppen og feedback-bearbejdningen er projektets omdrejningspunkter.

Community-psykologi

Denne måde at arbejde med traumatisering og bredere set kompetenceudvikling og rehabilitering er community-psykologisk.

Community-psykologi er en særlig terapeutisk intervention, der forsøger at smelte et klinisk behandlingsperspektiv sammen med et socialpsykologisk perspektiv på lokalmiljøers støttende og helbredende ressourcer. Ved at holde fast i, at konsultationen er en terapeutisk proces, og at den overskrider individniveauet med begrebet om »person-in-context«, søger interventionen at gøre allerede eksisterende ressourcer i lokalfællesskabet tilgængelige for fælles engagement i at skabe forandring (Orford 1992).

1 Om end diskuterede.

Det er denne tilgængeliggørelse, der er et centralt aspekt ved community-psykologi. Wiking og Berliner (2001) lægger op til dette, når de skriver:

»Denna kritik handlat dock inte om att mer traditionell uppfattelse lägger för liten vikt på personligheten i förhållande till omgivningens betydelse. Kritiken handlar om att det läggs för liten vikt på utvecklingsmöjligheterna i helheten person-in-context, dvs på möjligheterna för att skapa förändringar i det konkreta livssammanhanget.« (side 665)

I forlængelse af den ovenfor beskrevne måde at forstå traumatisering på, kan vi bestemme community-psykologi som et forsøg på at etablere det socio-materielle fællesskab, hvor mulige og nødvendige måder at fremføre subjektivitet på kan blive genkendt som medlemskort. Med det udgangspunkt er det muligt at kvalificere de opgaver, en community-psykologisk indsats må tage stilling til, nemlig på den ene side at sigte efter at støtte fremvisning af subjektivitet (der bliver genkendt af vigtige fællesskaber) og på den anden side at være med til at skabe de fællesskaber, der genkender disse subjekter. Det er der, hvor de to opgaver krydser og kombineres, at betegnelsen community-psykologi får sin berettigelse som en særlig interventionsform.

Community-psykologi er at arbejde med lokale fællesskaber, gerne i form af støtte til ressourcer, som er at finde der i forvejen. At fokusere på disse allerede eksisterende sociale organiseringer kan give blik for, at kompetenceudvikling kan foretages ved at styrke de sociale strukturer.

Som en nærmere teoretisk bestemmelse af community-psykologi vil vi argumentere for 4 akser eller 4 dilemmaer, der er væsentlige for en analyse af community-psykologisk praksis. For at gøre dimensioneringen på akserne tydelig har vi formuleret dem dikotomisk, selvom de ikke skarpt kan opdeles i to sider, men snarere belyser problematikker, der skal afvejes.

akse 1: integration |eksklusivt< >inklusivt|

Skabelsen af et fællesskab gennem inklusion af medlemmer og opretholdelse af fællesskabets praksis og grænser er altid samtidigt en konstruktion af den anden, der ikke hører til i fællesskabet (Foucault 1982). For at beskrive fællesskabende intervention må vi derfor beskrive de teknikker, der bliver brugt til at skabe integration og samhørighed som processer, der også ekskluderer og marginaliserer. Denne problematik er ofte særdeles kompleks i en praktisk indsats.

Vi har allerede været inde på, at det er relevant for os at tage stilling til Nørrebro Handelsforening som en allerede eksisterende strukturering af fællesskaber, og det indebærer at tage stilling til de måder, den in- og ekskluderer. Foreningen repræsenterer jo ikke Nørrebro, men de handelsdrivende, der har valgt at være medlem. Nogle er medlemmer, og nogle er ik-

ke, tillige er der bestemte grupper (af ikke-medlemmer), der udpeges som potentielle problemskabere for bydelen (se www.norrebro.dk).

Når vi skal undersøge intervention, må vi derfor se på, hvordan ekskluderende diskurser (at skille nogen ud som anderledes) kan have den produktive effekt at skabe et stærkt identitetsstærkende fællesskab indadtil. Konstruktionen af de tyvagtige kunder som beskrevet i indledningen, konstruktionen af et de andre, er netop en måde – for ejeren og kollegaen – at skabe en samhørighed (opmærksomheden på denne dobbelthed gør det i øvrigt muligt at forholde sig til en drøm om at skabe inkluderende diskurser, der overskrider det aktuelle fællesskab og gør døren høj og porten vid for nye fremvisninger af subjektivitet). I Nørrebroprojektet står vi med den udfordring, at vi skal etablere ressourcegruppen som en indadtil sammenhængende gruppe, men at den samtidigt skal kunne kommunikere ud over sig selv og lukke sig op over for nye deltagere. Vi må arbejde med at skabe en diskurs i ressourcegruppen, der gør det muligt for den hele tiden at overskride egne grænser.

akse 2: Lokalisering |laboratorie⟨ miljø|

Når ressourcerne i personens kontekst er et afgørende punkt for community-psykologi, er det vigtigt at præcisere, på hvilken måde denne kontekst gøres tilgængelig. En intervention, der arbejder på at indlejre fremførelsen af subjektivitet i betydningsfulde sammenhænge (kontekstualisering), må undersøges ud fra den aktuelle lokalitet, hvor denne indlejring skal foregå. En opmærksomhed på lokaliseringen kan bruges til at skelne mellem, om indsatsen foregår i et »laboratorium«, en afskærmet enhed, eksempelvis en klinik, eller om det er en indsats, der finder sted i relation til de rammer og praksisser, der udgør problemets økologi.

At dimensionere indsatsen langs denne akse viser, at lokaliseringen hænger sammen med forskellige muligheder for intervention. En væsentlig del af rationale i at etablere en lokal psykologi er at imødekomme den økologiske validitet, altså at betragte personer i den økologi, hvori deres liv udspiller sig. Derved kan man få øje på allerede eksisterende strukturer, der kan understøttes og skabe forandringer. Det er forankringen i betydningsfulde, praktisk formidlede fællesskaber, der er det afgørende for at kunne kalde indsatsen community-baseret. En sådan forankring er mulig at opnå med udgangspunkt i flere forskellige lokale kontekster, både i klinikken og i miljøet – men ikke på samme måde.

Med Nørrebroprojektets to bevidningskredsløb har vi forsøgt at kombinere forskellige typer lokalisering og altså placering på denne 2. akse:

Dels har vi det mere traditionelle terapeutiske rum, hvor spørgsmålet er, hvorvidt og hvordan det overskrides, dvs. hvordan der skabes betydninger i/for klientens øvrige liv. Vi har imødekommet det ved at lade det være et ikke-professionelt team af folk fra nærmiljøet, som kommer til at danne gruppen, og dermed legitimere og anerkende traumatiseret subjektivitets-

udførelse. På den måde bliver der i terapirummet tråde ind og ud til de sociale arenaer i nærmiljøet, og der lukkes op for, at det lige så meget er disse arenaer, der bliver forandret.

Dels har vi den anden type lokalisering projektet etablerer ved at arbejde med de måder, Nørrebro Handelsforening og lokalmiljøet får synliggjort og integreret de traumeramte. Det er en lokalisering, der består i at gøre gruppen til en ressource, ikke bare for medlemmerne, men for lokalmiljøet som helhed.

At arbejde med at gøre nærmiljøet aktivt over for vold og overgreb ved at synliggøre gruppens arbejde vil få indflydelse på, hvordan subjektivitetsfremførelser i gruppen kan blive socialt betydningsfulde. Deltagerne får mulighed for adgang til betydningsfulde fællesskaber, og dermed arbejdes der i og med det miljø, hvor personerne skal leve med deres traumatiske stress.

akse 3: Genstand-middel-relationer |instru-mentalitet| »kommunitaritet|

Er community-psykologis interesse i fællesskaber en traditionel terapeutisk interesse i ordentlige virkemidler? Er fidusen ved at interessere sig for fællesskaber den, at de er effektive redskaber til at skabe bestemte subjektiviteter? Altså: Er fællesskabet instrumentalt i forhold til subjektivitet?

Eller er det genstanden for indsatsen? Er fællesskabet den mindste enhed i interventionen, og er subjektivitetsfremførelser måder at forandre fællesskabets funktion og struktur på? Er det fællesskabets praksis, dets mål og midler, der skal være genstand for forandringer?

Den type spørgsmål til fællesskabets funktion i det professionelle program peger på, at det ikke er så entydigt, hvordan community-psykologis grundbegreb 'fællesskab' skal forstås: som et psykologisk redskab eller som genstanden for forandring? De to synsvinkler peger på forskellige interventionsstrategier.

Med den første interventionsstrategi – hvor fællesskabet er et redskab for den terapeutiske indsats rettet mod individer – beskæftiger man sig eksempelvis med den måde, fællesskabet betinger individets adfærd på. En tradition inden for community-psykologien, med rødder i en behavioristisk inspireret socialpsykologi (repræsenteret af bl.a. Jim Orford 1992), kan beskrives inden for denne ramme. Denne strategi begrundes også reflekterende teams i individualterapi, når teamets opgave er at anerkende eller reflektere klientens historie (som det for eksempel ses hos Seikkula 1996, 1999).

Den anden interventionsstrategi – hvor fællesskabet er den mindste enhed for analyse og intervention – vil f.eks. tage et helt »familiesystem« i terapi ud fra en struktur-funktionalistisk tanke om, at problemet består i dynamikker i fællesskabet (Watslavich, Bevelas og Jackson 1967). Den kan også komme til udtryk ved at formulere hele fællesskabets visioner og drømme som tilhørende fællesskabet og ikke dets enkelte medlemmer

(som det sker i »Imagine Chicago« – se Cooperider og Whitney 1999).

Meget forenklet kan det udtrykkes sådan; en instru-mentalisk tilgang til fællesskaber vil skabe bestemte måder at udføre subjektivitet på ved hjælp af fællesskabet, mens den kommunitaristiske tilgang vil skabe fællesskaber (på bestemte måder) ved hjælp af subjektivitets-fremførelse.

Denne akse fordrer altså en stillingtagen til, hvem der er målet for interventionen. Er det hele fællesskaber, der skal have hjælp til empowerment, men som i øvrigt selv instrumentaliserer, praktiserer og sanktionerer bestemte subjektpositioner, eller er det enkeltpersoner, som skal få det bedre gennem forbindelse til og indlejring i praksisfællesskaber?

I projektet på Nørrebro bliver ressourcegruppen brugt til at påvirke subjektiviteter, men samtidig bliver enkeltpersoners og enkeltbutikkers problemer betraget som lokalsamfundets, og projektet vil udvikle netop de ressourcer, der findes der. Samtidig med at gruppen og lokalsamfundet skal være vores midler til at hjælpe individerne, vil vi bruge individerne og produktionen af subjektivitet til at udvikle kompetencer i lokalsamfundet.

Netop det at arbejde med begge disse muligheder er pointen i og begrundelsen for at arbejde med de to bevidningskredsløb.

akse 4: ekspertisesystemer |professionalisering| »kvalificering|

Et centralt formål i projektet har været at udbygge Nørrebro Handelsforening som en struktur, der selv kan tage sig af de røveriofre, der er i lokalmiljøet. Interventionen skal altså både gøre ressourcerne tilgængelige, samtidig med at den skal gøre os overflødige gennem opbyggelse af kompetence i lokalmiljøet.

Professionaliseringen, som vi jo repræsenterer, er vores udgangspunkt, samtidigt med at vi skal bevæge os væk fra det. Meningen med, at det er folk fra lokalmiljøet selv, der deltager, og at det opbygges som Nørrebro Handelsforenings tilbud til sine medlemmer, er, at de strukturer, der er i lokalmiljøet skal styrkes, og at styrkelsen skal foregå gennem en organisering eller re-konstruktion.

Dilemmaet består altså i – hvilket er et dilemma ved community-psykologi generelt – på den ene side at tage udgangspunkt i de i forvejen eksisterende strukturer, muligheder og interaktionsfora, der udgør et lokalmiljø. Og på den anden side en professionel indsats, der tilføjer noget nyt og andet.

Ét af de centrale formål med Nørrebroprojektet er kompetenceudvikling. Ved at organisere indsatsen med deltagere fra nærmiljøet er det meningen, at Handelsforeningen gradvist selv skal kunne varetage de funktioner, vi påtager os i starten. Målet er, at organiseringen af efterbearbejdningen skal kunne overtages af de lokale selv, og at vi, som de professionelle, gradvist skal gøres overflødige.

Opsummerende om community psykologi

I det næste vil vi argumentere for en teori om psykotraumatologi (traumatisk stress), der er knyttet til den ovenstående diskussion af community-psykologi. Argumentationen tager afsæt i det, der kan siges at være kernen i community-psykologi, nemlig et forsøg på at etablere et socio-materielt fællesskab, hvor mulige og nødvendige måder at fremføre subjektivitet på kan blive genkendt som medlemskort. Gennem en teoretisk bestemmelse af subjektivitet bliver det muligt yderligere at kvalificere de opgaver, en community-psykologisk indsats må tage stilling til. På den ene side at sigte mod at støtte fremvisning af subjektivitet, der bliver genkendt af vigtige fællesskaber, og på den anden side at være med til at skabe de fællesskaber, der genkender disse subjektiviteter. Det er der, hvor de to opgaver krydses og kombineres, at betegnelsen community-psykologi får sin berettigelse som en særegen interventionsform.

DEL II

En teori om traumatisk stress

Community-psykologien er én af de tre hjørnesteen i Nørrebroprojektet. De almene bestemmelser af dels traumatisk stress og dels subjektivitet udgør de to andre. Som det blev nævnt i introduktionen, har en af de grundlæggende bevægelser i projektet været at gå fra at betragte individer til at betragte communities, dvs. sociale fællesskaber som udgangspunktet for en intervention over for traumatisk stress.

En udbredt måde (inden for psykologisk teoridannelse) til at bevæge sig væk fra et snævert fokus på individet er at opsøge sociologisk og etnologisk litteratur. Begreber om kultur, social orden og diskurs synes at love den eftertragtede overskridelse af individet som endelig kategori.

Begreber om diskursive formationer, betydningssystemer, sociale strukturer, praksis, narrativer og kultur har alle den fælles egenskab, at de betegner en socio-materiel koreografi. De bruges til at analysere systematiske sammenhænge i denne koreografi som et træk ved historiske og materielle udviklingslinier, der opretholdes ved og fortløbende skaber subjektpositioner.

At inddrage et begreb om »diskurs« som grundbegreb i en forståelse af posttraumatiske belastningsreaktioner er tilsvarende et forsøg på at finde et alternativ til en forståelse baseret på intrapsykiske mønstre.

En faldgrube for anvendelsen af diskursbegrebet synes at være forbindelsen mellem disse diskurser og subjektets oplevelse og handlinger, da de ofte bliver tematiseres, som at diskurser udgør, bæres af eller integreres i individer. Dermed går pointen med at betegne den socio-materielle koreografi tabt.

Med den måde begrebet bliver brugt på i det følgende, lægger vi os op ad John Laws (1994) begreb om ordningsrationaliteter – modes of ordering. Med dette begreb kan vi analysere lokale udførelser af subjektivitet og de ordningsforsøg, de konstituerer sig i².

Introduktionen af dette diskursbegreb til forståelse af traumatisk stress åbner for en bevægelse i en anden retning end Horowitz' psykodynamiske model (1999) eller Harveys (1996) opdeling af traumatisering i person-, hændelses- og omverdensfaktorer. I en radikalt semiotiserende ramme, som både Latour (1996) og Løvlie (1992) foreslår, kan vi begribe udpegningen af voldsomme hændelser som fremførelse af en bestemt orden af praksis, som en lokal ontologi. Det vil sige at vold, overgreb, røveri og katastrofer fremstår som en diskursiv orden i form af semiotiske struktureringer. Deri ligger i og for sig også, at hændelsen overhovedet er psykologisk relevant, fordi det giver mulighed for at betragte, hvordan den involverer personer i at scenesætte diskurser og handle i forhold til og dermed være med til at skabe et netværk, der udpeger bestemte betydninger af konkrete handlinger.

En forklaring på, at voldsomme hændelser bliver særligt organiserede betydningssammenhænge, kan tilnærmes vha. Asplunds (1987) begreb »anti-hændelser«. Anti-hændelser henviser til en proces, hvor en hændelse omgæres med så meget ukonkret, og hvor socialiteten erstattes af en så stor diskretion, at personen kommer i en situation, hvor hun frarøves muligheden for gensvar – altså for forhandling og handling³.

Traumatisering forstået som en særegen forstyrrelse af den sociale responsivitet, kan man arbejde med ved at bevæge sig fra en individualiserende forståelse af traumatisk stress til en socialpsykologisk individ-over-skridende traumeteori (Høffding Refby 2001). I denne forståelse er det bruddet på den sociale orden, der får den traumatiserende handling og efterreaktionen til lokalkulturelt at fremstå uigenkendelige og dermed me-

2 Laws sigte er at arbejde videre med et foucaultiansk diskursbegreb, men udvide det i retning af symbolsk interaktionisme. I læsningen af Laws studier er det derfor vigtigt at lægge mærke til, hvordan han lægger afstand fra en mere strukturalistisk brug af »diskurs«, »system«, eller »struktur« idet det bliver et situeret, interaktionistisk perspektiv, han anlægger. Det er altså for det første et radikalt situeret perspektiv. For det andet er orden en proces, hvor forskelligartede aktanter forsøges holdt samlet i at fremvise (=performe) en bestemt orden. Det er et netværk af *semiotiske* relationer, der udgør et fænomen (se også Latour 1996). Et objekt, et fænomen, en sandhed etc. er en ordningsproces, hvor heterogene aktanter kontinuerligt allieres omkring en bestemt fremvisning. For det tredje er »orden« ikke »ordene«. Netværk stræber mod at fremvise en bestemt orden, og er kun i denne betydning orden. Verden består, i Laws »performative turn«, af ordningsforsøg, men ikke af nogen orden. For det fjerde bliver den grad af mønster, der fremvises, dvs. den udstrækning, hvori der optræder kontinuitet i egenskaber eller genstande over tid eller over afstande, tilskrevet fremvisningernes rekursivitet, tilskrevet »the recursive but incomplete performance« (Law 1994: 101).

3 Asplund nævner selv nutidens henrettelser som eksempel.

ningsløse. I dette perspektiv bliver undgåelsesadfærd en kollektiv adfærd, og påtrængende genoplevelsesreaktioner kan forstås ud fra en fastlåsning forårsaget af, at begivenheden ikke transformeres i forhandling og handling. Meningsløsheden er en konsekvens af det sociale-semiotiske tomrum, traumeoplevelsen henvises til, og hvori den, der fremviser traumatisk stressreaktioner, må leve, fordi begivenheden ikke passer ind i de eksisterende narrativer, der udgør det lokale praksisfællesskab.

En væsentlig pointe er, at personers problemer kan betragtes som en konsekvens af fællesskabets coping med den traumatiserende handling. Når problemet er manglende meningsfuld dialog, er interventionens mål, genstand og rationale at styrke en meningsgivende dialog i personens aktuelle fællesskab.

Dette forsøg på at etablere en social kontekstualitet kræver dog en yderligere opmærksomhed, således at subjektiviteten ikke blot reduceres til en personalisering af sociale processer. Det skal undgås, at narrativitet blot anvendes til at beskrive den måde, interaktioner og oplevelser udleveres på. Narrationer må også beskrives som en særlig psykologisk bedrift – hvilket fører til en diskussion af begrebet om subjektivitet.

Subjektivitet

Det er vigtigt at skelne mellem en psykologisk analyse og en kultursociologisk analyse, der undersøger det sociale livs ordnethed som en konstruktion af betydningssystemer. Begrænsningen i den kultursociologiske analyse er, at subjektivitet bliver sat lig med en subjektposition. Dermed bliver subjektivitet reduceret til en subjektivering af de sociale processer, og det bliver vanskeligt at tematisere, hvordan realiseringen af disse diskurser udtrykker en unik subjektivitet. For at gøre det er det nødvendigt at orientere sig mod udviklingen af et begreb om subjektivitet.

En vej frem består i at iagttage de punkter, hvor forskellige betydningssystemer – diskurser – forstyrrer eller modsiger hinanden, dvs. hvor deres forklaringskraft bryder sammen, eller hvor diskurserne fremstår uoverensstemmende og problematiske for de involverede⁴. For eksempel når ejeren af den lille butik på Nørrebro skal forholde sig til at skulle sælge, og således set være afhængig af et godt forhold til kunderne, samtidig med at hun er opmærksom på, at det netop kan være kunderne, der skaber problemer: »Det er som regel de kunder man har mest tillid til, og som man har taget sig mest af. Jeg har taget mange kunder, på den måde, i at stjæle. Man mister lidt af sin tiltro til mennesker. Man kan ikke stole på nogen!«.

4 Pointen i at ville iagttage netop disse punkter i den socio-historico-materielle praksis er for så vidt ikke ny. Både Morten Nissens studier (2000) og Dorte-Marie Søndergaards studier af køn (1996) tager netop det op som det udfordrende og det legitimerende for en akademisk psykologi.

Dette er interessant, fordi det markerer et omdrejningspunkt for en række aktiviteter. De involverede personer søger gennem aktiviteterne at skabe en sammenhæng mellem diskurserne. Michael White (1995) beskriver dette på følgende måde:

... a single story cannot live us in any complete sense because there isn't any story that is free of ambiguity and contradictions, and that can handle all the contingencies of life.... We really work hard to resolve or make sense out of these contradictions and ambiguities, and of our experience of these contingencies... (side 15).

Citatet påpeger, at fortællinger (og diskurser) ikke i sig selv markerer en realisering af subjektivitet. De forskellige fortællinger og diskurser, der vises, skabes og praktiseres i en situation, kan modsige både sig selv og hinanden. Det kræver en indsats at få dem til at fungere sammen. Analysen af traumatisering som fremførelse (performances) af sammenhænge, dvs. de momenter i praksis, hvor de forskellige diskurser forholdes til hinanden, vil vi definere som subjektivitet. Dermed kommer analysen til at handle om noget andet og mere end diskurser. For at analysere subjektivitet som en unik udførelse af disse grænseflader mellem forskellige diskurser må vi udvikle en metodologi, der er i stand til at undersøge subjektivitet som en liminal aktivitet.

Hvis vi altså ikke skal nøjes med at sige, at det i sig selv er traumatiserende at være positioneret i en voldsom situation, men belyse hvordan og hvorfor, må vi inddrage denne almene bestemmelse af subjektivitet. Vi må inddrage betragtninger over den måde, der skabes sammenhæng på mellem de subjektpositioner, som de forskellige diskurser udpeger. Dermed undersøger vi den aktivitet, der består i at forhandle og kæmpe om at genkende sig selv i skæringspunktet mellem flere diskurser (positioneringer).

De forsøg på subjektivitet, som den posttraumatiske belastningsreaktion er udtryk for, kan vi nu undersøge som bestræbelser på at fremføre en livssammenhæng (subjektivitet), som en forbindelse mellem betydningsfulde diskurser. Traumatiske stress ses da som en situation, hvor det er bemærkelsesværdigt svært at skabe denne forbindelse, fordi den voldsomme hændelse er en så radikalt anderledes praksis, at subjektiviteten heri og i andre betydningsfulde praksisser støder sammen med og afviser hinanden. Dermed bliver en fremførelse af disse forbindelser svær, dvs. subjektiviteten bliver usammenhængende og socialt meningsløs (unaccountable). De posttraumatiske belastningsreaktioner kan ses som udtryk for, at fremførelser af betydningsbærende forbindelser er blevet socialt utilgængelige – dvs. at de ikke genkendes i og af de betydningsfulde fællesskaber.

Når begrebet om subjektivitet, og refleksioner over det, bliver relevante, er det som et element i den community-psykologiske intervention nødvendigt for netop at reflektere interventionen som en community-psykolo-

gisk intervention. At tage udgangspunkt i subjektivitet som netop den praktiske fremførelse af det at være en person giver adgang til at kunne engagere sig i intervention som den samtidige konstruktion af subjektivitet og af fællesskaber – af communities.

At projektet på Nørrebro er baseret på et begreb om subjektivitet til fordel for personlighed, selv-skemata, kerne-selv eller personlighedstræk er ikke tilfældigt, men en måde, hvorpå man kan formulere sig ind i det store skift i den post-70'er kritik, som er blevet ført frem af teorier, der privilegerer social proces. Det er teoretikere som Peter L. Berger og Thomas Luckmann (1966), Michel Foucault (1980), Kenneth J. Gergen (1997), Jerome Bruner (1990), etc., der udgør dette kritiske, post- eller anti-moderne *turn to language* (måske mere dækkende *turn to semiotics* efter Latour 1996). Disse forfattere arbejder gennemgående (og nogle gange eksklusivt og repetitivt) med at analysere og dekonstruere undertrykkelse af mulige livsformer som et indbygget aspekt af den ideologi og praksis, der former den moderne epoke. Den kritiske vending er en vending væk fra universalisme og dehistoriserende essentialisme i de positivistiske og strukturalistiske diskurser.

Det projekt, vi har præsenteret, er derfor udarbejdet ud fra en tradition, der har mistet fascinationen af det modernistiske paradigme i retning af, hvad det vil sige at være en person.

Den gradvise anerkendelse af den frigørende magt i prioriteringen af heterogenitet, diskontinuitet, multiplicitet og de-individualisering har været motiverende for professionelle forsøg på at gen-åbne semiotiske rum, som ellers ville blive afvist som usande eller uigenkendelige (unaccountable)⁵. Den genåbning af marginaliserede eller undertrykte diskurser og dekonstruktionen af den dominerende diskurs er en metode, der har potentielle til at blive mere end blot en akademisk disciplin. En måde at bringe denne genealogi ind i det terapeutiske møde i Nørrebroprojektet på, har været at arbejde med den post-strukturalistiske narrative terapi, som Michael White (1995) har udviklet, som hovedmetoden i ressourcegruppens feedback-bearbejdning.

Den måde, vi her har skrevet om subjektivitet på; som fremførelse af genkendelighed eller rettere, som fremførelser, der genkendes som subjektivitet, medfører et behov for også at afklare og inddrage et handlingsbegreb. Problemet med at integrere et marxistisk handlingsbegreb i begrebet om subjektivitet er, at det i traditionel forstand tilskrives individer forud for den empiriske undersøgelse. Dermed bliver handling til individers handlinger, formet til at passe individet ind i de samfundsmæssige strukturer; for nu at tage den helt traditionelle udgave. Handlinger bliver det led i det teoretiske system, der forbinder to allerede eksisterende kategorier: Sam-

5 Det er fra denne ide, kritikken af socialkonstruktionismen som værdinihilisme sandsynligvis stammer. Misforståelsen består i at forveksle den konstruktionistiske interesse for sociale processer med en etisk liberalisme i form af 'everything goes'.

fund og Individ; og dermed ikke alene konstitueres disse to enheder præ-empirisk – og universelt – paradoksalt nok adskilles de også analytisk.

Subjektivitetsbegrebet hænger, snarere end med et sådant handlingsbegreb, sammen med et begreb om *agency*. *Agency* er den ‘valør’, der handles med på samme måde som *magt* i Foucaults (1980) genealogi:

In fact it is already one of the prime effects of power that certain bodies, certain gestures, certain discourses, certain desires, come to be identified and constituted as individuals. The individual, that is, is not the vis-a-vis of power; it is, I believe, one of its prime effects.
(side 98)

Fokuseringen på *agency* som kernen i subjektivitetsbegrebet har gjort det muligt at arbejde med et mere beskedent program (stærkt inspireret af AktantNetværksTeorien), idet det har været muligt at analysere, hvordan der i aktuelle, lokale tilfælde tilskrives *agency* af og til de involverede aktanter. Det bliver en psykologisk analyse i det øjeblik, det bliver muligt at analysere, hvordan *agency* praktisk *konstituerer* subjektivitet. Begrebet peger på, hvordan der bliver *genkendt* *agency* som subjektivitet, som netop et aspekt af praksis, dvs. hvordan *agency* fordeles og forhandles i og med praksisfællesskabets fortløbende strukturering. Subjektivitet er på den måde ikke en anden måde at tale om *subjekter* på, men en måde at understrege netop *-ivitet*, at lade *subjektet* træde tilbage til fordel for den *agency*, der bliver et aspekt af praksis, der bliver en af de måder, der etableres i praksis. Dermed bliver det også en måde at søge andre veje at gå, for at give et personlighedspsykologisk grundbegreb status i det praktiske arbejde på, en skitse til at lede efter et grundlæggende anderledes begreb om udgangspunktet for en personlighedspsykologi. Vi spørger hverken for at vide, hvad subjektivitet altid nødvendigvis må være, eller til hvad andre vigtige personer genkender som subjektivitet; Nørrebroprojektet arbejder med at spørge til, hvilke konsekvenser ikke-/genkendelse har.

Den måde at betragte social indlejring på er en måde at positionere sig anti-essentialistisk til spørgsmålet om et personlighedspsykologisk grundbegreb på, idet begrebet om subjektivitet ikke rejser interesse for, hvad der universelt konstituerer personer som et allerede givet aspekt ved individualitet. Begrebet om *agency* bliver interessant i det øjeblik, det kan bruges i en bestemmelse af, hvem der *grammatisk* – i en bred betydning – tilskrives handlestatus som en konsekvens af den sociale genkendelse. Det er netop denne akt, denne begivenhed, hvor der skabes social genkendelighed, og altså muligheden for konstitution af subjektivitet, som arbejdet i ressourcegruppen giver mulighed for. Det er her, der skal etableres den type interaktion, der praktisk, aktuelt fremfører *agency* som et indeks for subjektivitet.

Denne måde at bestemme og reflektere grundbegreber som praktiske *opnåelser* på ligger i forlængelse af den pragmatiske konstruktionisme,

som refleksionerne her følger sig ind i. Det pragmatiske består ikke i at advokere for at bruge en konstruktionisme, når den passer ind i en formålsbestemt eklekticisme. Snarere er det en konsekvent forfølgelse af Thomas-theoremets diktum, at hvis noget får status af virkelighed i en konkret lokal interaktion, hvis for eksempel subjektivitet genkendes i ressourcegruppen, så er det virkeligt i de konsekvenser det får lokalt, så er vedkommende i den henseende subjekt.

Med interessen for genkendende fællesskaber som træk ved den professionelle intervention bliver også en klarlægning af community-begrebet væsentligt. For er et community en geografisk eller en interaktionel enhed? Er det Nørrebro, eller er det handelsforeningen og medlemmerne? Og mod hvilke af disse to væsensforskellige type enheder skal man rette interventionen?

Nørrebroprojektet har praktisk skulle foretage den skelnen på i hvert fald to måder: For det første har arbejdet bestået i at gøre en geografisk enhed til en interaktionel enhed, altså arbejdet med at gøre Nørrebro som lokalområde til en psykologisk ressource, til et støttende lokalmiljø. Samtidig har projektet vist, at adskillelsen mellem de to community-begreber ikke har været tilstrækkeligt klar, og at der har manglet overvejelser over forskellen. Selvom projektet er foregået i samarbejde med Nørrebro Handelsforening som et tilbud til foreningens medlemmer, og som sådan har kunnet forudsætte en hvis grad af interaktionelt fællesskab, har problemet stadig bestået i, at indsatsen har sat lighedstegn mellem den allerede eksisterende geografiske enhed – Nørrebro – og et allerede eksisterende *interaktionelt* fællesskab. Målet med overhovedet at skabe interaktion i lokalområder har dermed stået i skyggen af målet med at gøre interaktionerne mere støttende for udsatte handelsdrivende. Community-begrebets betydning, rejst på denne måde, beforder altså spørgsmål om, hvorvidt projektets erklærede praktiske formål afspejler de metodiske kategorier.

Betydningsfulde fællesskaber

Et socialt forankret subjektivitetsbegreb ser deltagelse i fællesskaber som en fortløbende produktion af mening. At gøre traumatisk stress – og subjektivitet – til en bestræbelse på og et resultat af et forsøg på at opnå social genkendelse⁶, knytter sig til at spørgsmålet om, hvordan fremførelse af subjektivitet er forankret i socio-materielle fællesskaber. Dette spørgsmål drejer sig om, hvordan den specifikke fremførelse forpligter over for fællesskaber og hvordan den begrundes i fællesskaber.

6 For en gennemgang af begrebet om social genkendelighed, accountability kan henvises til diskussioner af den etnometodologiske tradition, eksempelvis Layder (1994).

Med et begreb om fællesskabende subjektivitet kan traumatisering ses i lyset af, hvordan subjektivitet fremvises som sammenhænge mellem den voldsomme hændelse og andre hændelser. Vi kan dermed spørge om, hvordan denne fremvisning forholder sig til betydningsfulde fællesskaber og, hvordan den er forpligtet i forhold til og begrundet i fællesskaber. Vi kan også spørge om, hvorledes subjektivitetskonstruktionen giver adgang til betydningsfulde fællesskaber, dvs. hvordan den aktuelle fremvisning af forbindelser til den voldsomme hændelse i praksis giver medlemskab i vigtige fællesskaber.

Når ejeren af en butik på Nørrebro fremfører, at »sådan er verden« i forbindelse med tyveri, så indskrives hændelsen ind i en udbredt diskurs blandt de handelsdrivende, nemlig at hvis ikke man som individ kan klare vilkårene, så skal man som individ flytte sig ud af faget. Dette træk kan forstås som fremførelse af en subjektivitet, der er genkendelig for fællesskabet. Det er en bestemt måde at forholde sig på til de betingelser, der stilles til arbejdslivet – en måde, der kan fremføres sammenhængende med de diskurser, der afgrænser lokalfællesskabet.

Bevidningskredsløb

Den ovenfor beskrevne teori om, at det er i den sociale genkendelse, vi bliver til som subjekter (og at det er for at opnå denne genkendelighed, at vi fremfører konkret subjektivitet), er i Nørrebroprojektet omsat til praksis ved at arbejde med bevidningsprocesser.

Feedback-bearbejdning er det centrale fokus i CUR-metoden. Den foregår som en narrativ session, hvor deltagerne beretter om ubehagelige oplevelser. Beretningen – der er en konkret subjektivitetsfremførelse – bliver lyttet til af ressourcegruppen. Efterfølgende bliver ressourcegruppen opfordret til at snakke om, hvad de blev optaget og berørt af ved det, de hørte. På den måde genspejles eller bevidnes klientens historie fra andre positioner og bæres videre ind i andre betydningsfulde sammenhænge. Dette bevirker, at historien bliver gjort socialt genkendelig. Når klientens historie bevidnes, bliver den subjektivitet, der fremføres, set som genkendelig og meningsfuld. Klientens historie får dermed et liv ved at blive forankret i et fællesskab.

Men dette er stadig kun det ene af de to bevidningskredsløb, der sættes i gang i projektet. Det drejer sig om relationen mellem medlemmer i ressourcegruppen. Det andet kredsløb drejer sig om udvekslingen mellem gruppen og det omgivende lokalsamfund. Ved at gøre gruppens arbejde og projektets forløb synligt gøres overvejelser om overgreb og vold tilgængelige for det lokalsamfund, det foregår i, på samme måde som MATU-projektet skaber synlighed omkring udadreagerende unge mænd i Grønland (Berliner 2001). Interventionen består i at skabe andre diskurser og andre

typer praksis over for traumatisk stress og vold, således at lokalsamfundet kan være støttende for sine medlemmer.

At projektet succes er baseret på begge disse kredsløb afspejler sig i dets formål, nemlig at:

- deltagerne får styrket oplevelsen af sig selv;
- udvikle støttende og forebyggende lokale fællesskaber;
- skabe opmærksomhed om psykisk arbejdsmiljø i forhold til trusler; og
- styrke Nørrebro Handelsforening som ressource for medlemmerne.

Hvad angår det første bevidningskredsløb, skal der skabes en deltagelses-sammenhæng, hvor den pågældende person kan tale om voldsomme hændelser og genkendes i og med denne omtalen. Dermed kan der fremføres den ovenfor nævnte type liminal subjektivitet, dvs. en udførelse af sammenhænge mellem diskurser. Deltagelsen i gruppen kan give en subjekt-position, der kan udføres sammenhængende med positioner i andre kontekster.

Hvad angår det andet bevidningskredsløb, skal vi være med til at forvandle ofre til personer, der bærer vidnesbyrd om nærmiljøet på måder, der ellers ikke er tilgængelige.

Bevidning bliver på den måde en indsats over for de psykologiske følger af voldsomme hændelser: Fortællingerne rækker ud til fællesskaber og skaber en genkendelse af subjektivitet. Fortællingerne skaber udvekslingsforhold, der integrerer subjektivitet i lokale fællesskaber. Det er i disse processer, at fællesskaberne re-member.

Hvis det for de ramte lykkes at skabe en identitet i lokalmiljøet, f.eks. som nogen, der ved noget, som få kender til, så markerer det en ny adgang til lokalmiljøet. Den ramte kan dermed både styrke bevidstheden om det lokale forankrede fællesskab, og dette fællesskab kan da give grundlag for udførelsen af en subjektivitet, der er socialt værdsat.

Diskussion

Nørrebroprojektets community-psykologiske indsats over for de psykologiske eftervirkninger af voldsomme hændelser har givet os anledning til at reflektere over det psykologiske grundbegreb subjektivitet og de psykologiske reaktioner ved traumatisk stress. Endvidere har det åbnet for konkrete overvejelser over den interventionsmæssige organisering af community-psykologi. Nørrebroprojektet giver baggrund for både overvejelser over det teoretiske grundlag og overvejelser over den interventionsramme, vi arbejder med.

Hvad angår sidstnævnte, den psykosociale intervention, har projektet anlagt en community-psykologisk ramme, der kombinerer den kliniske indsats med en socialpsykologisk og sociologisk opmærksomhed på be-

tydningen af vigtige fællesskaber.

Bevidning, der er blevet præsenteret som et centralt begreb i Nørrebroprojektet, er en rekursiv psykologisk proces, som involverer udforskningen af subjektivitet og af et fællesskab, der ser, genkender og anerkender udførelsen. Bevidning er som sådan både en almen psykologisk proces og en psykoterapeutisk teknik.

Hvor inddragelsen af bevidning kan siges at være en praktisk rettet teoretisk begrebsovervejelse, så har begrebet om det dobbelte bevidningskredsløb snarere været en praktisk organisering, der stiller teoretiske fordringer. Projektet har gjort det muligt at udvikle fire analytiske akser: Integration, lokalisering, genstand-middel-relationer og eksperter-systemer. Akserne reflekterer både almene dilemmaer i community-psykologisk indsats generelt, og konkrete betingelser for det aktuelle indsatsprogram. Det er vores håb, at de analytiske greb, akserne åbner for (som for os primært har fungeret som evalueringsredskaber), vil kunne anvendes i udformningen af nye projekter.

Vedrørende det teoretiske grundlag har vi argumenteret for et subjektivitetsbegreb, som hviler på de handlinger, der foregår i koordinationen af forskelligrettede samtidige diskurser. Med hensyn til traumatisering har det overordnede argument bestået i, at personens traumatisering består i at have været vidne til noget voldsomt uden praktisk at kunne frembære vidnesbyrd om det til betydningsfulde fællesskaber. Først når dette bliver muligt, kan vedkommende forankre også denne subjektpositionering til andre.

Posttraumatiske belastningsreaktioner (ICD-10, F43.1) og de teoretiske modeller, der er udviklet til at forstå dem, baserer sig på en række præmisser om, hvad subjektivitet er; hvordan den bevæges af ydre hændelser; hvordan den engagerer personen i hendes relationer til andre mennesker; og hvad den professionelle intervention er og bør være. Det er især den psykodynamiske og den kognitive model, der er dominerende på feltet (Horowitz, 1999).

Der er i hvert fald tre problemer med disse teorier, nemlig;

- at de er vævet ind i en modernistisk skelnen mellem et psykologisk ydre og et psykologisk indre; en præmis, der ikke diskuteres, og som kan problematiseres ud fra nyere teoridannelser inden for poststrukturalisme og konstruktionisme. F.eks. antyder en udbredt brug af en sammenligning af traumat med et sår, dvs. et påført hul, der skal heles, en uklar relation mellem de sociale omgivelser og personen.
- at individualitet som et givet livsvilkår for det psykiske fremstår som en uargumenteret antagelse. Når der eksempelvis forskes både i traumatets natur og i social støtte, analyseres disse faktorer som ikke-personbundne variable. De søges dernæst forbundet, f.eks. gennem teorier om copingstrategier, der igen tilskrives individer. Dette ses hos Schaefer og Moos (1998), når de skriver: Social resources may enable *individuals*

to muster effective coping strategies and to redefine an event in a more positive light. (side 109; vores understregning).

- at der anvendes et uklart kontekstbegreb. Der argumenteres ganske vist for at tage hensyn til konteksten, men resultatet bliver ofte blot, at symptomer skal ses i sammenhæng med den præmorbid personlighed eller epidemiologisk med udbredelsen af tilsvarende symptomer i en given population. Det er altså stadig en udpegning af individets indrestyrede adfærd som det centrale (se også Høffding Refby 2001).

Et væsentligt mål i en konstruktionistisk psykotraumatologi bliver således at indkredse et subjektivitetsbegreb, der ikke begrunder sig i en containermetaforik, men som begriber dette som en proces i et betydningsbærende fællesskab.

REFERENCER

- ASPLUND, J. (1987): *Det sociala livets elementäre former*. Korpen, Stockholm.
- BERGER, P.L. (1966): *Den samfundsskabte virkelighed*. Lindhardt og Ringhof, København.
- BERLINER, P. (2001): »Transkulturel psykologi. Fra tværkulturel til community-psykologi« *Psyke & Logos* 22 (1). Dansk psykologisk forlag, København (s. 91-112).
- BERLINER, P., HAKESBERG, S., WIKING, M. & HEIMANN, J. (2001): »Community-psykologi«. *Socialpsykiatri* 5. Videnscenter for socialpsykiatri, København (s. 20-23).
- BRUNER, J. (1990): *Acts of Meaning*. Harvard University Press, Cambridge.
- COOPERIDER, D.L. & WHITNEY, D. (1999): »When Stories Have Wings. How Relational Responsibility Opens New Options for Action«. I: McNamee, S. og Gergen, K.J.: *Relational Responsibility. Resources for Sustainable Dialogue*. Sage, Thousand Oaks.
- DREIER, O. (1998a): »Personal Trajectories of Participation across Contexts of Social Practice«. *Outlines* (1). Dansk psykologisk Forlag, København (s. 5-32).
- DREIER, O. (1998b): »Terapeutisk kompetence i en problematisk praksis«. *Psyke & Logos* 2 (19). Dansk psykologisk Forlag, København.
- DREIER, O. (in press): »Psychotherapy in Clients Trajectories across Contexts« i Mattingly, C. & Garro, L. (eds): *Narratives and the Cultural Construction of Illness and Healing*. University of California Press, Berkeley.
- FOUCAULT, M. (1980): *Power/Knowledge. Selected Interviews and other Writings 1972-1977*. Pantheon Books, New York.
- FOUCAULT, M. (1982): »The Subject and Power« I: Dreyfuss & Rabinow (eds): *Michel Foucault Beyond Structuralism and Hermeneutics*. Chicago University Press, Chicago.
- GERGEN, K.J. (1997): *Virkelighed og relationer*. Dansk psykologisk Forlag, København.
- HARVEY, M.R. (1996): »An Ecological View of Psychological Trauma and Trauma Recovery«. *Journal of Traumatic Stress* 9(1), (s. 3-23).
- HEIMANN, J. & BERLINER, P. (2001): »Fællesskabs-psykologi«. *Psykolog Nyt* (12) (s. 8-13).

- HERMAN, J.L. (1995): *I voldens kølvand. Om psykiske traumer og deres heling*. Hans Reitzel, København.
- HOROWITZ, M.J. 1999 (1990): »A Model of Mourning: Change in Schemas og Self and Other«. I: *Essential Papers on Posttraumatic Stress Disorder*. New York University Press, New York og London.
- HØJHOLT, C. (2000): »Børns udvikling og deltagelse – en teoretisk udfordring«. *Nordiske Udkast* (28). Dansk psykologisk Forlag, København (s. 43- 60).
- LATOUR, B. (1996): »Om aktør-netværksteori: Nogle få afklaringer og mere end nogle få forviklinger«. *Philosophia* 25 (3-4). U.f., u.s. (s. 47-64).
- LAW, J. (1994): *Organizing Modernity*. Blackwell, Oxford.
- LAYDER, D. (1994): *Understanding Social Theory*. London: Sage.
- LØVLIE, L. (1992): »Postmodernism and Subjectivity« I: Kvale, S. (ed): *Psychology and Postmodernism*. Sage, London, Thousand Oaks og New Delhi.
- NISSEN, M. (2000): *Hinsides frihed og villighed*. Tredje nordiske symposium om samspillet mellem praksis og forskning i socialt arbejde. Muligheder og barrierer DSH, Århus (s. 288-314).
- ORFORD, J. (1992): *Community Psychology. Theory and Practice*. Wiley, Chichester.
- REFBY, H.M. (2001) »En ny kontekstualitet: Hvem 'ejer' symptomerne – individet eller fællesskabet«, *Psyke & Logos* 22(1). Dansk psykologisk Forlag, København (s. 60-72).
- SCHAEFER, J.A. & MOOS, R.H. (1998): »The Context for Posttraumatic Growth: Life Crisis, Individual and Social resources, and Coping« I: Tedeschi, R.G., Park, C.L. & Calhoun, L.G. (Eds.): *Postraumatic Growth*.
- SEIKKULA, J. (1996): »Från specific metod till öppen dialog mellan olika stämmor i systemet«. *Fokus på familjen* 3 (24). Universitetsforlaget, Oslo (s. 140-146).
- SEIKKULA, J. (1999): »Fra forvirring til klarhet åpen samtale skaper nytt språk for psykotisk pasient«. *Fokus på familjen* 3 (27). Universitetsforlaget, Oslo (s. 153-167).
- SØNDERGAARD, D.M. (1996): *Tegnet på kroppen*. Museum Tusulanum, København.
- TERR, L.C. 1999 (1991) *Childhood Traumas: »An outline and Overview« i Essential Papers on Posttraumatic Stress Disorder*. New York University Press, New York og London.
- WATSLAVICH, P., BEVELAS, J.B. & JACKSON, D.D. (1967): *Pragmatics of Human Communication. A study of Interactional Patterns, Pathologies, and Paradoxes*. WW Norton, New York og London.
- WHITE, M. (1995): *Re-authoring Lives: Interviews & Essays*« Dulwich Centre Publ., Adelaide.
- WHITE, M. (1997): *Narratives of Therapists' Lives*. Dulwich Centre Publ., Adelaide.
- WIKING, M.G. & BERLINER, P. (2001) »Psykologisk Trauma ur ett Ekologisk Community-psykologisk perspektiv«. *Psyke & Logos* 22(2). Dansk psykologisk forlag, København.